

„מעמק החיים“⁽¹⁾.

(רשימות בקרת).

I.

לא על מאורעו ומולו של אחד יסופר בזה, כי אם של שנים ושלושה, והם באים איש אחרי אחיו, ומשולבים הם איש באחיו. יש חליפות להחיים; ואולם בלי חירות, והיד הכבדה המונחת עלינו, אותה לא נסיר כל הימים⁽²⁾. וזא אך ללמד על ספור זה בלבד באו אלה הדברים, אלא על הספר כולו ועל ספוריו השונים, שהם כעין המשך מספרו הקודם. מהעבר הקרוב, הבאים איש אחרי אחיו ומשולבים הם איש באחיו. וזו היד הכבדה פורשת עליך את צלה למן הרגע הראשון שפתחת את הספר, ודעתך החפשית מסתלקת ממך בשעה זו וכמה שעות לאחר כך. יש חליפות להחיים; ואולם בלי חירות, וכמעט שמתחיל אתה להאמין כתינוק ב„כול“ ובנזרה עליונה. מעשי אנוש ותחבולותיו עוברים לפניך ואתה רואה את הגורל המלווה את האדם בכל מעשיו, הלב-הרוצה לשוע ולצועק חסם, לפלל ולהתחנן, להמייץ נחומים ולשפוך שיחו-מתקשה ויהי לאבן.

— ורחמי אדם?

— אנחנו אין אנו חיים ברחמי אדם.⁽³⁾

ואנקת אסיר עולה באונינו ומקפואה את דמי לכבנו. האדם נאבק עם החיים ומנסה ללחום עם מזוה. וכשכדו כל הקצין, הוא נשען על הבפסל אשר ישב עליו ובוכה, בוכה חרש ויכס בידו את עיניו. יהודי בן חמשים שנה, שגם בתו הצעירה הגיעה לפרקה, בוכה כילד. מלאכי עיון אל תגידו כזה בחוץ! סגרו את הדלת, פן תבוא אשתו ותראה את בעלה בקלקלתו, בחדול כחו, — מלאכי עיון, נודו לחיי בן-אדם עלי אדמות!⁽⁴⁾

וכך גולל לפנינו ברדיצ'בסקי את יריעת החיים.

יריעת החיים, — כזה הרי לא ראינו זה כמה. הרגע הקל, החולף לעין בן-דמותה פשוט מבלי משים, היה מצטיר על ידי אמנינו הצעירים בכל רחבו ועמקו. ויהי האדם היחיד עם רגעו האחד לפקעת עבותה וסבוכה, וכל נימא, כל קמט קל היה מתגלה, מתפרש ומתבהר באלפי קולות וצבעים. והתעמק האדם במחוזות הרגע והתיר את הפקעת הסבוכה עד תומה. וסגר את הספר,

(1) „מעמק החיים“. ספורים שונים. מיכה יוסף ברדיצ'בסקי. ביבליוטיקה גדולה, הוצאת „תושיה“. ורשה, תרע"ב. (2) שם, קבוצה שניה, עמ' 5. (3) שם, עמ' 41. (4) שם, עמ' 42.

ותהה עיניו למעלה אל האורנוגין הקבוע בכותל והשתומם: עברו שהים, שלש שעות—ואך רגע אחד נתגדה לו בחיי אדם. ואל החוץ יצא. ומראות החיים חולפים לפניו במהירות הבזק, ואנשים ומעשים מסים ונעלמים במעוף עין, וימים—עברו מהלכים בזכרונו, ודורות רבים מתרוצצים כמחול. — והרנע האחד הזה בחיי אדם יחיד, אם גם נחקק על הלב, כמה נחשב הוא לעומת החיים הרחבים המקיפים אותך לכל מלוא עיניך, ובאפסי מרחקים ובסדר הדורות!?

ואת נפשך רצו לרכו בנקודה אחת — ואין הנפש מקבלת מרות ורכו. מרחב ודרור, היקף וסיסה על כנפי הרוח—הם מסגולות הנפש וממהות עצמותה. המאורע המזין את הנפש לימים רבים הוא זה המשתלב בכמה מאורעות ואתה מריח בו את ריח הנצח, השטף העולמי שאינו פוסק לעולם, תכונת האדם באשר הוא אדם, יגונו וישונו, צערו ומשושו — הד ההויה כלה. (1)

האדם פוקח את עיניו לרנע ומביט מסביבו ורואה הוא בבת אחת גונים שונים ומחוזות רבים מחיי האדם והטבע. והוא הדין ביריעת החיים המקופלת בגיולי הספר. לפיכך לא רק הרומן העב, הנקרא במשך כמה ימים והמתאר תהומות החיים של כמה וכמה אנשים הקשורים זה לזה לכל פרטיהם מיום לידתם עד מותם, הוא המשמש יריעה אמנותית-טבעית של החיים, אלא אף הספור הקצר, הכולל בתוכו את תמצית המאורעות המניעים בחיי אדם רב—הוא יריעה אמנותית-טבעית מאין כמוה. ולא עוד אלא שכמה מעלות טובות יש לצורה זו, שהיא מסוגלת לשתף אותנו ואת מראה עינינו שראינו בזמן מן הזמנים וכל זה, החי ומתרחש בתוך לבנו, אלההיקף החיים של יריעה זו המצטירת לפנינו. יפרטי-הפרטים לא רק שהם למותר כאן, משום שאנו ושכנינו היינו בהם והם ידועים לנו היטב, אלא שלפעמים הם גם מוזיקים במדה ידועה. כי פרטים אלה הנותנים גוף מיוחד לקשר המעשים, מקצצים את כנפי דמיונו ומנתקים את השותפות שיש לחיינו ומאורעותיהם עם אותם המאורעות הכלליים השיכים לאדם באשר הוא אדם. פרטי הפרטים קובעים בלבנו איזה מרחק. בונים איזה חיץ בינינו ובין עצם המאורעות, וכל זה נשאר רכוש רוחני שאינו משתלב כהוגי עם נימי נפשנו.

ישנן אמנם תקופות בחיי האדם, שכל החיים הם תחומין—תחומין, ורשויות רשויות. נפשו של אדם השוכנת בקרבו ביום ובלילה ידועה לו. לכאורה, בכל קויה וקמטיה, וצמא הוא להופעות חדשות שלא מעלמא הדין, לנלווי עולמות רחוקים שנפשו עורגת אליהם בסתר, ואינו יודע מה; וכל כמה שירחקו החיים החדשים, המתגלים לפניו מתוך דפי הספר, מחייו הוא, ומרשות היחיד שלו, בה במדה נעשו חביבים עליו והוא רואה בהם חזות הכל, והוא שם בהם לארכו ולרחבו, כזה השוהה בנחל בהיר וקריר בעצם החום של תקופת תמוז. בתקופה כזו יש שישאף אדם אל תאורים מפורטים ואך חיים זרים ומזורים הזורמים ובאים ממקורות אחרים וממעיינות רחוקים יהלכון. אך תקופה זו היא הראשונה בהתפתחות האדם. כמעט יפקח האדם את עיניו לרוחה ויקיף את החיים, הרי

(1) כזה אני מתכוון לקבוצה השניה שכספר „מעמק החיים“, וכן לרוב הספורים שבאו בקבץ „מהעבר הקרוב“.

הוא רואה שאין תחומין ואין גבולים. אין רשות היחיד ורשות הרבים, אלא הכל רשות אחת רחבה ופתוחה של אין סוף; ובמרכזה עומדת נשמת האדם, נשמת כל האדם, ומבטת בעיני תמהון על זה המרחב, חידת יה ופלאותיו. הכל קרוב במדה אחת, והכל תעלומה וסיד. כל פתרון קל וכל קו אור, הבוקע ועולה מאיזו פנה, מאיר חלק קטן בנפשך ומנסה לפתור חידת חיך. ובתקופה כזו שבה מתרומם האדם לחיירעך ומרחב, לאחדות מוחלטת של נפש כל העולם, מה מאד יכמה הלב לסגנון פשוט ואחדיתי של הנפש השוכנת בכך וכוללת הכל, לתאורים נאמנים הכאים איש אחרי אחיו ומשולכים הם איש באחיו, ומלמדים הם זה על זה מה, וכאים יחד לפתור את חידת החיים, — החידה שאין לה בעצם פתרון מוחלט.

ספורי ברדיצ'בסקי המונחים לפנינו מצטיינים בכל אלה הסגולות, העישות את המאורעות העזים. מעמק החיים' המאורעות נפשנו וחיינו, האורגות בתוך לבנו ארג משי דק ורך, המשמש כעין מסגרת לזך ולטהר כל הנמצא ברב וכל הכא ועובר דרך הנימים הנסתרים וקובעת מין נעימה מיוחדת לכל המרחש ומהבהב ברב במשך ימים רבים.

הבה ונעבור במעמק החיים' ונבקש את האדם ואת רוחו.

II.

כשאך פותח אתה את הספר ועובר בין החיים והמתים, מיד רוח אחרת מנשבת עליך, רוח שלווה ותמימות, רוח אנדה קדמוניה ועתיקתימים, אף על פי שתכנה לקוח ממהלך האגדות שנבראו באחרית הימים. והאנדה כשהיא לעצמה קצרה היא ובשתיים שלש מלים הבוא עד תכונתה, אלא שכתוך האגדה משתלבת תמונת חיים שלמה ומפישית של יצי (איצי) נחמן הנאמן בבית הרחים שבכפר השייך לאציל פולני. ובשורות מעטות משתקפת נשמתו של הנאמן ביחס לאלהיו ולאדונו נותן לחמו, ודברים שבינו לבין הבריות. ועל גבה עומדת כעין חטיבה מיוחדת, תמונת בית-המכרות הישן; שם, בשפולי השדמות הזורעות לרוב פשתה, ישתרע בית הקברות ליהודים הישן במצבותיו הישנות מעשי עץ ואבן, שמהן הרבה נפלו ועלה בהן חציר. בית הקברות לא יפתח עוד למתים, השער סגור ומשולב בקרשים; והיה כל הכא מן החיים על קבר אבותיו, באלול או בשאר ימית השנה, עליו לטפס על החיץ השבור שנבהו אמה. בכל שנה ושנה, בהמס הקרה של הנהר ויצא וישמוף, יחתור לו רצועה משולי בית-הקברות ויבלע איזו עצמות נרקבות אל לועו. דומית המות שורדת פה בכל תקפה, כאילו התאחד מאז עם המבע, כאילו שכחו כל הנקברים את אשר ראו וחיו בהקף חייהם... (1). כל זה מצטיר בשלוח אפית ופשמות-הוד רבה. והאכר התועה בליל חורף קשה ודופק בחלונו של יצי נחמן הנאמן, ומלחמתי-היצר של זה האחרון בשעת נים ולא נים, וקולו האובר במערה אחר-כך, כל אלה התאורים והנפשיים מרהשי נשמה עברית בשעת קלקלתה אינם נובעים ישר מעצם האנדה, אלא שמוסיפים עליה הוד ותום. ומכאן ואילך,

(1) שם, קבוצה ראשונה, עמ' 7.

יחד עם צואתו של יצי נחמן לבניו ולחתניו, ומותו בחורף הבא, מתחילה האגדה לרקום את יריעותיה. וכמה יפה היא התמונה עת יקום המת מקברו לבקש כפרתו: ליל מנוחת החרף היה. הקור גדול ויקפא כל בשר. קרוש הנהר יתרו. הנבעות יעטו לבן, ובית הקברות קבור בערמות שלג, ורק פה ושם יראו עץ שבור או ראש מצבה גבוהה לנוגה הירח, שישפוך את תמהונו על כל מסכה הליל. והנה קבר אחד יפתח ומת שחוח לבוש לבנים יגיה מלועו, וקם על רגליו והולך לאמו עד קצה הגדר הפרוצה לפניו. חצות הליל הגיעה. כוכבים שנים נוצצים, המת ישא את עיניו ויראה את כל הכבר ההוא, אין מסלה ואין דרך, והתכריך הלכן הנהו כסרת העורף על כתנתו. האמנם יצי נחמן הוא? ועוד נפש אחת נשתלבה בספור אגדה זה, היא נפשו של שומר בית-הקברית וזאסיל, אלא שמלבד תאור חייו המיוחדים בשורות מעטות אין הוא משמש כאן אלא כתור נפעל לכל המעשים העיקריים. אגדה זו היא זרה בעצם לכל מהלך הספורים שנקבצו בספר זה, אלא שריח הכפר מנין עליה ומכניסה לתוך ספורי כפר, והיא מכניסה מין מנוחה לתיך לבבנו עם פתיחת הספר, מנוחה ואמונה רכה, שאינן מתאימות כלל אל זו הסערה ההולכת ומתרוטמת לאט לאט בלבנו עם גלילת יריעות החיים; ואולי חפץ היה המספר להכניס אותנו קמעה קמעה לתוך עולמו, עולם-יה, והקדים ונתן לנו «ספורי כפר» תחלה. שמאירעות החיים ונוראותיהם מתרככים ונבלעים במראות-טבע ויפה-הנוף, המקילים עלינו את קשי-החיים ושאהם, כי גם יתר שלשת ספורי הכפר, הבאים אחרי אגדה זו, אף על פי ששם מורגשת כבר «היד הקשה המונחת עלינו», כיחיד בספור השני, מכל מקום אין הרושם כל כך מדכא כמו ביתר החלקים, כי בכפר אנו שוכנים בסרחב ודרור, ובין השמים לרום וארץ לעומק נבלע רוחב לב האדם, שאין לו חקר.

וכשעברנו את הגבול שבין החיים והמתים, הרי אנו מניעים שוב אל הכפר המשתרע. כעמק. אותה הסכיבה הכפרית בשניים מועמים, ואף כאן רחים ואיש עברי בו, אלא שאינו עובד ברשות אחרים, כי אם שוכר את הרחים מאת אדונו היוני, ונחל את «החוקה» עליו מאת אביו אשתו מלכישוע, ושמו שמריה אביגדור לבית נחום שלמה. «עד ד' פרסה מסביב אין יהודים, והוא ישרת את בני הנכר, ידבר בלשונם, מכיר את כל אחד ואחד בשמו ושם משפחתו ונועו, ובחבו יושב אל אחר, שומר ישראל!»¹

והאדם, שדרך יראי חרישי היה לכל מעשיו, היה שוכן בתוך הטבע אשר חליפות וגונים לו ואף על פי כן אחד הוא מן הקצה אל הקצה. העלומות יה וסתריי. הטבע אשר מסביבו לא ידע פדות בין חי למדבר, בין אדם לאדם; הוא ישמור את מועדי העולם. השמש יצא ויבוא, הכוכבים יאירו. בקיץ יעמפו הנבעות את אדרתן הירוקה והדשנה, ורעו עליהן פרות ועזים וכבשים למיניהם, יאכלו וישבעו באין מחיר; ולהפך, בימות החורף יתכסו בשלג עולמים, הנהר עד מבוא הרחים יקרח ויתחבאו המים התחתונים ויזלו חרש. אין אומר הפלת שחרית בין צפרי כנף, כי נסעו לבקש את האלהים בארצות החמות. ובין

(1) שם, שם 11—12, 2) שם, שם, עמ' 15—16.

חליפית מעמפיותיו הרבות האלה מצא לו משכנו בן-כרית. בגלגלי מחלות יצא עם אבותיו מעבר לנהר, חי בערי יהודה, בככל, בפרס, בספרד, בכל ארצות הגולה, ועתה פה קנו!¹.

ופנינת הכפר, זו בתם הצעירה של שמריה אבינודר ומלכישוע רעיתו, היא ששם היה לה מתקופת המקרא: חולדה² היתה, במבנה גוה ובאורח יפיה חלק גדול מאגדת-עם³. בין שמים וארץ ובפנה מעולפה כמו זו אמנם ישתמרו נמועים כאלה, אבל הדם בא ממרחק⁴. מקלעות שערותיה, המקיפות את ראשה פעמים, נוצצו כזהב, מעיניה נשקף מיהר של שמי צהרים בימי הספירה; וכשהמתה את ראשה ונראה צוארה הארוך, נשקף היה מערפה זה רשמה, כמו אילת צביה בת-שנה, המתמלאה תמהון בחדות-היער. ככה חיה בת פלאים הרחק משאון בני אדם וממגע אדם, עד אשר בא היום וכאו הצללים...².

והצללים מניחים סמרחק, מהעיר, וחולדה מאורשה לכן באר-שבע. בואי כלה, לבי ולחירת יפיך אכרע על כרך, ואת כסי בצעיף את פניך!³. וכצל עובר חולפים לפניך נבורי באר שבע ונפשך רחוקה מהם ומהמונם. ובהגיע יום החתונה ובאה כל המשפחה הכפרה עוד מיום אתמול ובלו את הלילה במחילות ושירים, זרח עליהם הבוקר ועיני איש לא ראו את המחזה, כי שם הרחק מן המושב עלה כוכב מאיחר מן המים... ושתי נשים זקנות עומדות ומשיגחות...⁴. ומסחרת אחרי הצהרים, כשעזבו את הכלה לבדה, כי חשה בראשה, אז קמה היא מטמתה, עזבה את בית מלונה לבדה ותמהר ותרד אל מימי הנהר—ולא עלתה!⁵. ויהי חק מימים ימימה יבא איש ואשתו פעם בשנה לתנות להחולכת ולא שבה⁶. ו"בת יפתח" עם כל המורא המסופר שם עולה בזכרוןך.

והסכיבה הכפרית מצמירת אף בספור השלישי, קיץ וחורף באותו האופן ואף כאן רחים, אשר היה יהיה עם קול אופנים ומשברי המים אשר מסכיבו להעורק החי אשר בכפר ולהשמעת דפקו...⁷. אלא שנוף הספור הוא מכאן והלאה כ"בל אשר נרחיק מן הרחים ולמעלה הקמן בת קולם עד כי יאלם דום ויקבר במנוחת הבתים השפלים, מקום אשר האדנות הפילנית הנה חדלה והכפר הוא ממשלת-עם וישוב-עם". ואף כאן יש לך עסק עם פליאת הכפר, אלא שהיא אינה מבנות-ישראל, ושמה מרתה, בת אכר ש-אחוזתו במורד המגרש המוביל אל הנחל, והיא היתה מלכת-היופי שבכפר⁸. דמה היה היסוד הזור האחד בשלות הכפר; ואותה זרות התאימה למבנה גוה והתן לה לוויתחן רב שירד עם רשמי עיניה הבהירות והרעיד את לב כל איש הנפגש אתה מזקן ועד נער⁹. היתה היה הדבר כמו צלה מרחף בכל מעשה-אהבים וקסם-מראה חרות על המוחות ועל הלכבות¹⁰. היא היתה כוכבו הקבוע של הכפר ופליאת כל לב...⁶. ואסיפ בושנאקאוו, איש בלי אב ואם, אסופי מן השוק, שבא אחרי גלגולים רבים להיות לעבד לכהן הכפר, האב קונסמנטין, ראה את מלכת היופי, ובאלה הימים כבר לקחתו מרתה בפחד יפיה מקדקרו ועד המציתו, והא רעב אחריה, כאשר ירעב

1 שם, שם, עמ' 16—17. 2 שם, שם, עמ' 17—18. 3 שם, שם, עמ' 20. 4 שם, שם, עמ' 24. 5 שם, שם, עמ' 25. 6 שם, שם, עמ' 26—28.

הארי אחרי מרץ... וימים רבים הלכה נפשו תמס, עד שהגיע היום ההוא והצללים נמתחו... הנערה יושבת על הגבעה - ויתפס אותה אָסיפ כראשה הזקוף. לבכו נרעם כבשמש. כחו יגאה. קפצה הנערה ותאמר להשטמ ממנו; והוא אמר להשליך אותה המימה, אם לא תשמע לו. ויקם המכע ויברק עוד פעם אחת, ויתעורר הסתיו לחרדת עולמים, ויהי כל הככר ללהב והנהל נטר ממקומו, כחות שנים נלחמים יחד ונשמעים זה לזה. - - - (1)

ואלמלי היתה זו עבריה היה בא המות למחות את החרפה; אלא שבת עממית דרך אחרת לה. היא שבה בית אביה ותהר ותלד לחריקת שן הוריה. ותניק את הילד ותקחהו על שכמה ותארש לאיש רוסי גדול, שעבר דרך הכפר במעשהו, וירא אותה ויקחה לביתה. ותלך אחריו, כאשר ילך הבלב את הארון. (2) וכאן עובר הכל בשקט, ושום פסוק אינו נופל לתוך הפה מעין המאורע, והשמים הנכוהים וההרים הרמים אינם מורידים דמעות. והכל כמו עובר, לכאורה, על יד הלב ובו לא יגע...

ומעושר הטבע אתה עובר אל כפר עני בפורוליה העליונה, פְרוֹיִקָה, שהטבע לא הראה בו את ידו הנדיבה. נמוך הוא הרגן, אשר יגדל שם, דלים הם תפוחי האדמה אשר יצמחו והאנשים-קמנים בערך חצי ראש מאחיהם בני רוסיה האדומים. לא שחורה היא האדמה שם, לא מרהיב הוא אופק השמים, ועצי היערות המעטים המה צנומים וכחושים. עָנָר הוא הלילה בטרוכה, כבוא הערבים ואין בית מציה נר, וכל יושבי המקום הווים שוכנים מעבודת היום, לא נתנה מרץ, ונבחת הכלבים הרעבים עולה בקול יללה נפסקת. ולא מששת ימי ראשית היה כך. היו ימים שהכל פרח כאן, והיוצר ברא את עולמו יפה. עוד לפני ארבעים או חמשים שנה משל בכאן ממשל רב האציל הפולני וימלא את כל המגרש האלם הזה בשמש חיתו. אך ברבות הימים הכל נשכח. וגם חירבן הארמון הגדול מעשה-אבן מימים האלה לא יגיד שום דבר ויעלם בתוך השכחה... יש להחיים מפלצת, והעוני מן הטבע הוא גדול מזה, שכא בידי אדם; הוא עושה את כל אשר מסביב לו חרש ואין שומע...

ועיקר הסיפור. את קרבני מתחיל מכאן, זו האגדה המתהלכת בעירות ובכפרים, כי הנהר בולע בכל שנה קרבן או שתיים, אלא שכאן מהאר הנחל כננוז אל הדומיה הרבה שנמבע מסביב, הנחל אשר שם, אם גם קמץ וצר הוא אינו חרש. איני מדבר משלהי-חרוף, בעת יפרוק מצודת-הקרח מעל גבו וישמשו בשמש קצף. להמס את האדמה ולהסעיר בקול סואן, ישמע למרחוק, כי אם גם בשאר ימות השנה לבו לא ירגע. ושם בתהומו - כנשמת חיה מורפת סוערת, וצמא הוא לחיי בן אדם או בהמה, וחוק לו מימים ימימה, שימבע בו בעל חי ויבלע בו. מתפקידו זה יודעים כל גרי הכפר מכבר, ואם לא יבא הדבר בעתו, אז הוא מכה גלים ולא יוכל כר אדם לרחץ את עצמו במימיו, כי ימשכהו בציצית ראשו תהומה. ואיש לא בא אל סודו... (3)

ונפש אחת נמצאת כסביבות המקום ההוא, ואינה דומה ליתר האנשים בני מינה שבכל המקום ההוא. וואסיל אנראמאוו היה שומר הסוסים במחלקת

(1) שם, שם, עמ' 29-32. (2) שם, שם, עמ' 32. (3) שם, שם, עמ' 33-34.

ביהדואר לסוסים הרחוקה מהלך מיל סטרובה, והוא היה משכמו ומעלה גבוה מכל האנשים וגם במכעו הוא שונה. הוא היה היחיד, שאכל גם לחם לבן לפרקים בשכרו, ויהי גם גורלו שונה. ובימים האלה גבר החוס מאד, והעם לא הרהיב כנפשו לרחץ את בשרו בנהר, כי עוד לא נטבע בו בהמה אם אדם ויירא כל אחד ואחד פן תבוא עליו פקודת הנהר. ויחר לוואסיל הדבר, כי לא האמין באלה, ויטהר ויפשט את בגדיו ויקפץ המימה, כנחשון בשעתו, ויהפשו גל קטן ויאמר להורידו מטה, ויאבק וואסיל עמו. הוא נסה להפסיקו ולחלקו בידיו, ולא ידע כי כפשע בינו ובין המות, והנה הוא נפשל לאחוריו, אז יקום ויהאזר חיל, והגל רודף אחריו, וישח וואסיל בחזקה. הנה הוא בא בין שני המים, והוא עושה שיחה אחר שיחה. נדמה לו הדבר, כאילו דנים אוחזים בכפות רגליו וימשכוהו למטה, הוא יגבר וישחה. הוא נמלט לעבר השני—ולבו בל עמו¹. צל המות מרחף עליו והוא לא ידע. הוא יושב על אבן, כי עיף הוא, ומביט כמשתומם. אותו הרגש, שיש להם לבני אדם הנמלטים מסכנה, אין לו לגמרי; אדרבה, איזה דבר דחק איתו ולבבו תועה².

היה יום מעונן, וואסיל קם ממשכבו וירגש, כי היום הזה כמו באה עתו. שלם היה בגופו ואין לו מיחוש, אבל איזה דבר דוחק איתו ומתעתה אותו. הוא טפס על גג החצר ויבט לכל צד. השמים נמשכים והארץ מתחת ורגליו כבדות. הוא נוכר, שברח מאמו זה עשר שנים, ולא תדע איהו! לוקח הוא את מקלו ויאמר ללכת שמה. לו הרגש, שעליו לראותה עוד עתה, והוא ממחר ללכת, אבל מיד סב הוא הדרך ופונה לצד אחר. הוא כבר שכח את רצונו, אשר היביל אותו ללכת, ותועה הוא באין דעת. הצהררים הגיעו, הוא נוטל את הטבק ומעשן בחזקה. הוא הולך הלאה, והנהו עומד פתאם לפני הנחל טרובה הוא קופץ בכגדיו המימה; מבקש הוא את המות בין גליו. נתן וואסיל לשר המים את שלו...³ והקרבן עלה ררצון. ושוב דממה.

ספורי הכפר מציינים ומבדילים את הגבורים מעל יתר בני מינם הרבים, ודוקא אלה מושכים את לבנו ובהם אנו רואים חזות הכל, וכל אלה הרבים הם זרים לנו, לא מעלמא הדין, ודומה שלא באו לכאן אלא להבליט את הגבורים ולצין את נשמתם. הזרות שבגבורים העקריים, אינה נבדלת כמעט בעצם מהותה בין הגבורים פכני ברית ושאינם פכני ברית. חולרה ותמהון יפיה מכוסים ונעלמים מעינינו כמרתה מלכת היופי, אלא שיופי עברי זה של הראשונה מזכיר לנו תמונת מימי קדם, והצבעים רכים מאד, וכל הדיקורציה שמסביב עם ההורים שאל אחר בחבם ושהם ממוגים את הטבע שבכאן עם תכונת נפשם ורוחם שממקום אחר יהלכון. כל זה עושה את כל הדבר לחמיכה של נפשנו החמיכה עלינו ביחוד. עצם מעצמינו ובשר מבשרנו. לא כן מרתה. הוריה כמעט שאינם ייכרים, והיא גופא מצירת לפנינו אמנם בחכה רבה, אלא שסוף סוף איזה זרות אנו רואים כאן. אל אחר יושב בחכה, אל הכפר, הור לנו בעצם, אף על פי שיחסה אל אלהיה לא נזכר אף ברמו. די לנו לדעת, כי בת אכרים מעם הארץ היא, ואנו משקיפים עליה כמו מן הצד, בעינים עצומות למחצה. וכן הוא הדבר

(1) שם, שם, עמ' 34. (2) שם, שם, עמ' 75.

בוואסיל אבראמאוו, הנשאר זר לנו בעצם, ומותו נעשה כמעט לשבעי, ואף המעה לא תול מעינינו. אין לנו כלום לאמו שעזבה זה עשר שנים, ואינֶאָנו מבקשים איש שיאמר קדיש אחריו, ואפילו ללוות את ארונו אין אנו הולכים, ואין אנו יודעים בעצם, אם נמשה מן המים, או היה לברות לשני הדגים. האנדה הרי הובעה בשלמות, ומה לנו ולאדם אשר כתוכה, לחידת חייו ולסוד מותו. לכאורה, הרי אנו מבקשים את זה, אלא שבאמצע כמו שוכחים אנו את חפצנו והכל חולף כצל, אם כי הצל משאיר איוו שרטת בלב. גם הטבע שם פדות בין אדם לאדם ובין עם למשנהו.

(המשך יבוא).

